

КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ ДІАГНОСТУВАННЯ РОЗВИНЕНОСТІ ЗДАТНОСТІ ДО ПСИХІЧНОЇ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Фурс О.Й., кандидат психологічних наук, доцент кафедри педагогіки, психології та менеджменту Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України

Для з'ясування розвиненості здатності до психічної саморегуляції здобувачів освіти важливим є визначення і обґрунтування критеріїв, показників та методик її діагностування.

Аналіз наукової літератури свідчить про наявність декількох підходів до трактування поняття «критерій». В енциклопедичному словнику поняття «критерій» тлумачиться як засіб, судження, ознака, на основі якої здійснюється оцінювання, визначення чи класифікація будь-чого; мірило оцінки.

С. Ожегов визначає критерій як мірило оцінки, судження, а показник – як те, за чим можна судити про розвиток і перебіг будь-чого.

Науковці пропонують щонайменше чотири визначення поняття «критерій»:

- а) критерій – це об'єктивний вияв чого-небудь;
- б) критерій – це психологічна настанова дослідника;
- в) критерій – це мірило, тобто правило, яким треба користуватися під час діагностування;
- г) критерій – це рівень вияву певних якостей на основі відповідей на запитання опитувальника, анкети, тесту тощо.

Отже, критерій – це важлива й визначальна ознака певного досліджуваного явища, що дає змогу з'ясувати його різні якісні аспекти, сприяє визначенню його сутності, дає змогу конкретизувати основні прояви та їх порівняно об'єктивно оцінювати.

Більшість учених дотримується думки про те, що проблема критеріїв, їхні якісні і кількісні характеристики є стрижневими у дослідженні психологічних

проблем фахівців. Основними вимогами до критеріїв є:

- об'єктивність, тобто відображення ознак, притаманних предмету, який досліджується, незалежно від свідомості та волі суб'єкта дослідження;
- відображення суттєвих ознак предмета діагностування;
- стійкість і постійність досліджуваних ознак;
- зв'язок із цілями, завданнями, функціями та змістом конкретного психологічного дослідження;
- безпосередній зв'язок між метою і кінцевим результатом досліджуваного явища.

Проаналізувавши наукові дослідження визначено комплекс критеріїв і показників та відібрано методики, які склали основу діагностування розвиненості здатності до психічної саморегуляції здобувачів освіти.

Ціннісно-мотиваційний критерій необхідний для усвідомлення значущості розвинутої здатності до психічної саморегуляції для успішної професійної діяльності; з'ясування професійної спрямованості здобувача освіти, його професійних інтересів, інтересу та свідомого прагнення до набуття знань з основ саморегуляції.

Для визначення професійних інтересів здобувачів, доцільно використовувати Орієнтаційну анкету, призначену для з'ясування окремих аспектів спрямованості особистості фахівця, що впливають на індивідуальну ефективність його професійної діяльності.

Корисною є методика «Карта інтересів», за якою можна досліджувати професійні інтереси здобувачів, що є формою вияву їхніх потреб і важливою складовою мотиваційної сфери майбутньої діяльності. Як зазначає В. Ягупов, своєрідність інтересів полягає в тому, що вони відображають пізнавальне ставлення до предмета, тоді як потреби відображають тенденцію до їхнього реального задоволення.

Використання «Карти інтересів» дає змогу визначити наскільки інтереси здобувачів є близькими до їхньої майбутньої професійної та фахової діяльності.

Когнітивний критерій дає змогу з'ясувати знання основ саморегуляції

психічних процесів і станів у різноманітних ситуаціях професійної діяльності, методів та способів управління власними психічними процесами, станами та поведінкою у процесі виконання професійних завдань в складних умовах діяльності, здатність до практичного мислення, аналізу, синтезу, узагальнення тощо. Для визначення рівнів розвиненості когнітивних якостей у фахівців, доцільно використовувати тест структури інтелекту розроблений Р. Амтхауером, який ґрунтується на концепції, згідно з якою інтелект розглядається як підструктура в цілісній структурі психіки особи, яка проявляється в різних формах діяльності майбутніх фахівців. В інтелекті здобувачів, виявляються певні «центри тяжіння» – мовного інтелекту, лічильно-математичного, просторових уявлень, функцій пам'яті та ін. Тест складається з дев'яти субтестів, кожний з яких спрямований на визначення різних функцій інтелекту.

Емоційно-вольовий критерій дає змогу з'ясувати здатність до самоконтролю дій і поведінки, впевнених і цілеспрямованих дій у небезпечних, емоційно напружених, психологічно складних і відповідальних ситуаціях професійної діяльності, цілеспрямованість, самостійність, самовладання здобувача, його наполегливість і витривалість. Крім того, він характеризує його здатність до вибору засобів і способів досягнення мети, до контролю виконання професійних завдань. Такий показник емоційно-вольового критерію, як цілеспрямованість – це одна з найважливіших психічних якостей здобувача освіти, оскільки вона має суттєвий вплив на його поведінку та, найголовніше, – на професійну діяльність.

Показники емоційно-вольового критерію можна діагностувати опитувальником оцінювання вольового самоконтролю (А. Зверьков і Б. Ейдман). Результати опитування на його основі дають узагальнену оцінку індивідуального рівня розвиненості вольової саморегуляції здобувача освіти, під яким доцільно тлумачити ступінь його контролю над власною поведінкою у різних ситуаціях, тобто здатність свідомо керувати своїми діями, станами і спонуканнями. Опитувальник орієнтований на з'ясування особливостей

усвідомленої саморегуляції здобувачів освіти.

Поведінково-діяльнісний критерій дає змогу з'ясувати уміння регулювати психічні процеси, психічний стан, поведінку в особливих умовах діяльності, під час взаємодії та спілкування, в конфліктних ситуаціях тощо.

Цей критерій доцільно діагностувати методикою оцінювання тенденцій поведінки в групі В. Стефансона (Q-сортування), за якою можна визначати основні тенденції поведінки здобувачів освіти: «залежність – незалежність», «товариськість – нетовариськість», «прийняття «боротьби» – уникнення «боротьби».

Комунікативний критерій уможливорює з'ясування рівня набутих умінь саморегуляції у процесі встановлення міжособистісної і особистісно-групової взаємодії у типових ситуаціях ділового спілкування та у нестандартних нетипових професійних комунікативних ситуаціях в критичних умовах діяльності.

Як психологічні показники комунікативного критерію доцільно використовувати комунікативні організаційні схильності (за методикою, що запропонована Б. Федоришиним). Ця методика призначена для оцінювання вміння чітко й швидко встановлювати ділові та товариські контакти з людьми, прагнення до розширення сфери контактів, участі у суспільних та групових заходах, здатності до рефлексії та емпатії, вміння впливати на людей, намагатися проявляти ініціативу.

Рефлексивно-суб'єктний критерій дає змогу з'ясувати здатність здобувачів до об'єктивного ставлення до себе, самооцінки, саморефлексії, саморегуляції, самодетермінації тощо. Безсумнівно, завдяки вищезазначеним показникам, здобувач освіти здатний контролювати та упереджувати негативні психічні стани: стримувати емоції, почуття, настрій, афект, стрес, фрустрації, пристрасті.

З метою діагностування психічних проявів у здобувачів, можна використовувати модифікований варіант методики САН (5-факторна модель). За її допомоги оцінюється рівень ситуативної (реактивної) тривожності у

здобувачів. Тривожність – це характеристика актуального стану чи стійка особистісна диспозиція (якість), яка характеризує частоту і різноманітність ситуацій переживання стану тривожності у здобувачів.

Усі описані методики діагностування розвиненості компонентів здатності до психічної саморегуляції здобувачів доцільно використовувати в період навчального модулю з теоретичної підготовки, виконання практичних тренінгових вправ, самостійної підготовки тощо.

У такий спосіб визначені критерії і методики діагностування розвиненості психічної саморегуляції у здобувачів є інструментом для з'ясування загального рівня їх здатності до психічної саморегуляції.